

लोक महाविद्यालय, वर्धा

अर्थशास्त्र सेमीनार

२०१८-१९

- नाव :- प्रफुल्ल नंदकुमार पजई
- विषय :- नीती आयोग {NITI Aayog}
- वर्ग :- एम.ए अर्थशास्त्र सेम 4
- मार्गदर्शक :- प्रा. खोबरागड़े सर

नीती आयोग {NITI AAYOG}

सत्यमेव जयते

नीति आयोग

अनुक्रम :-

- 1 प्रस्तावना
- 2 पार्श्वभूमी
- 3 उद्दिष्टे
- 4 रचना
- 5 सदस्य
- 6 उदाहरण
- 7 कार्य

प्रस्तावना

नीती आयोग (नॅशनल इंस्टीटयशन फॉर ट्रान्सफॉर्मिंग इंडिया) हि भारत सरकारची विकास धोरण ठरवणारी शिखर संस्था आहे. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या संकल्पनेतून नीती आयोगाची स्थापना करण्यात आली. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी नीती आयोगाचे अध्यक्ष आहेत. माजी पंतप्रधान जवाहरलाल नेहरू यांनी स्थापन केलेला योजना आयोग बरखास्त करून त्या जागी नीती आयोग नेमण्यात आला. डॉ.राजीव कुमार हे सध्या नीती आयोगाचे उपाध्यक्ष आहेत. ०१ जानेवारी २०१५ रोजी भारत सरकारने नीती आयोगाची घोषणा केली.

पार्श्वभूमी

- ❖ गेल्या काही वर्षांपासून, सरकारची संस्थात्मक संरचना विकसित आणि परिपक्व झाली आहे. कार्यक्षेत्रात कौशल्य विकसित केले आहे, ज्याने संस्थांना दिल्या गेलेल्या कार्याची विशिष्टता वाढवली आहे. नियोजन प्रक्रियेच्या संदर्भात, प्रशासनाची कार्यपद्धती प्रशासनाच्या 'धोरणा' पासून विभक्त केली गेली तसेच त्यास उत्साही करणे आवश्यक आहे. शासनाच्या संरचनेच्या संदर्भात, आपल्या देशाची गरज बदलली आहे, या प्रकरणात सरकारची दिशात्मक आणि धोरण निर्धारक विचारक म्हणून काम करणारे संस्था स्थापन करण्याची गरज आहे. प्रस्तावित संस्था प्रत्येक स्तरावर धोरण तयार करण्याच्या प्रमुख घटकांवर महत्वाची आणि तांत्रिक सल्ला देईल. यात आर्थिक आघाडीवर राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय आयात, देश आणि इतर देशांमध्ये उपलब्ध असलेल्या सर्वोत्तम प्रथांचा प्रसार, नवीन धोरण कल्पनांचा अवलंब आणि विषयावर आधारित विशेष समर्थनाची समस्या समाविष्ट आहे. हे संस्था सातत्याने सतत एकत्रित जगानुसार कार्य करण्यास सक्षम असेल, भारत त्याचा एक भाग आहे.
- ❖ संस्थेच्या अंतर्गत, केंद्रातून राज्यांवर चालणार्या एक पक्षीय धोरणाचे आदेश ही राज्यांच्या वास्तविक आणि सतत सहभागास महत्त्वपूर्ण विकासात्मक बदल म्हणून बदलली जाईल. संबंधित विषयांसह त्वरित वेगाने कार्य करण्यासाठी आणि सरकारला धोरणात्मक दृष्टीकोन प्रदान करण्यासाठी, या संस्थेकडे आवश्यक संसाधने, ज्ञान, कौशल्य आणि क्षमता असेल.
- ❖ सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे, जगाच्या सकारात्मक प्रभावांचा स्वीकार करणे, या संस्थेला धोरणाचे पालन करावे लागेल की त्याच पद्धतीने भारताच्या दृष्टीकोनातून रोखले जाऊ शकत नाही. आम्ही विकासासाठी आमची स्वतःची धोरण तयार करणे आवश्यक आहे. देशासाठी काय फायदेशीर आहे, संस्थेला यावर लक्ष केंद्रित करावे लागेल, जे विकासाच्या भारतीय दृष्टिकोनावर आधारित असेल.
- ❖ या आशा जिवंत ठेवण्यासाठी, संस्था - पॉलिसी कमिशन (भारतीय राष्ट्रीय परिवर्तन संस्था) राज्य सरकार, संसद सदस्य, विषय तज्ज्ञ आणि संबंधित संस्थांसह सर्व हितधारकांमध्ये चर्चा झाल्यानंतर प्रस्तावित करण्यात आले.

उद्देश

❖ खालील उद्देशासाठी नीती आयोग काम करेल.

- 1) राष्ट्रीय उद्दीष्टे लक्षात ठेवून राज्यांच्या सक्रिय सहभागाने, राष्ट्रीय विकास प्राधान्य, क्षेत्र आणि धोरणे यांचे एक सामान्य दृश्य विकसित करेल. पॉलिसी कमिशनचे दृष्टीकोन प्रदान करण्यासाठी पंतप्रधान आणि मुख्यमंत्र्यांना राष्ट्रीय **कार्यसूचीचे स्वरूप** प्रदान करावे लागेल.
- 2) या वस्तुस्थितीचे महत्त्व स्वीकारणे, एक मजबूत राज्य एक मजबूत राष्ट्र निर्माण करू शकेल आणि राज्यस्तरीय निरंतर आधारावर संरचनात्मक सहकार्याने उपक्रम आणि तंत्रज्ञानाद्वारे सहयोगी संघराज्याची **जाहिरात** करू शकेल.
- 3) गाव पातळीवर विश्वासार्ह योजना तयार करण्यासाठी एक प्रणाली तयार करा आणि ते **प्रगतीशील पातळीवर** पोहोचेल.
- 4) आयोग निश्चित करेल की ज्या क्षेत्रांना विशेषतः त्यांना नेमण्यात आले आहे त्यांना त्यांच्या आर्थिक कार्य धोरणामध्ये आणि **राष्ट्रीय सुरक्षा हित** धोरणात समाविष्ट केले गेले आहे.
- 5) धोरणात्मक आणि दीर्घकालीन धोरणे आणि कार्यक्रम तयार होतील आणि पुढाकार घेतील. तसेच त्यांची प्रगती आणि क्षमता यावर लक्ष ठेवा. मॉनिटरिंग आणि **फीडबॅकवर आधारीत**, मधल्या काळात पुनरावृत्तीसह **नवीन सुधारणा** केले जातील.
- 6) ते महत्त्वपूर्ण विचारधारासह शैक्षणिक धोरण आणि संशोधन संस्थांमधील भागीदारीसह महत्त्वाचे भागधारक आणि राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय **थँक टँकला सल्ला** आणि **प्रोत्साहन देईल**.
- 7) राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय तज्ञांच्या सहयोगी समुदायाद्वारे, व्यवसायी आणि इतर भागधारक ज्ञान, नवकल्पना, उद्योजक **समर्थन प्रणाली** तयार करतील.
- 8) विकास अर्जेडाच्या अंमलबजावणीसाठी वेग वाढवण्यासाठी, परस्पर-विभागीय आणि **आंतर-विभागीय समस्यांना संबोधित करण्यासाठी एक मंच देण्यात येईल**.
- 9) योजना आणि धोरणांच्या अंमलबजावणीसाठी **तंत्रज्ञानाची उन्नती** आणि क्षमता निर्मितीवर जोर.
- 10) एक अत्याधुनिक कला संसाधन केंद्र तयार करणे जे सतत आणि न्याय्य विकासाच्या तसेच अभ्यासप्रेमींना चांगल्या प्रथांवर सुशासन आणि **संशोधन प्रदान** करण्यात मदत करेल.

नीती आयोगाची कामे

- राज्यांची सक्रिय भागीदारी आणि राष्ट्रीय विकासाला प्राधान्य.
- पंतप्रधान आणि मुख्यमंत्र्यांसाठी राष्ट्रीय अजेंडा तयार करणे.
- मजबूत राज्य आणि मजबूत राष्ट्र या धोरणानुसार राज्यांना मदत करणे.
- ग्रामपातळीवर योजना तयार करण्याची यंत्रणा विकसित करणे.
- सरकारच्या आर्थिक धोरणात राष्ट्रीय सुरक्षेच्या हिताला प्राधान्य देणे.
- आर्थिक प्रगतीची फळे शेवटच्या घटकापर्यंत पोचविणे.
- समानु विचारसरणीच्या राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय थिकटकसमवेत शैक्षणिक आणि धोरणात्मक संशोधनात भागीदारी करणे.

संरचना

नीती आयोगची निर्मिती पुढीलप्रमाणे होईल:

1. भारताचे पंतप्रधान - अध्यक्ष
2. गव्हर्निंग कौन्सिलची मुख्यमंत्री आणि केंद्रशासित प्रदेशांच्या लेफ्टनंट गव्हर्नर मध्ये (मुख्यमंत्री म्हणून केंद्रीय प्रदेशांच्या विधानसभा) यांचा समावेश असेल.
3. विशिष्ट प्रकरणांवर आणि अशा अनौपचारिक प्रकरणांची पाहणी करण्यासाठी, एकापेक्षा जास्त राज्य किंवा क्षेत्राशी संबंधित असलेल्या क्षेत्रीय परिषदेची स्थापना केली जाईल. या परिषदेची स्थापना विशिष्ट टर्मसाठी केली जाईल. भारत पंतप्रधान सचन प्रादेशिक परिषदा बैठक होईल आणि या राज्याचे मुख्यमंत्री आणि केंद्रीय लेफ्टनंट प्रदेश संबंधित क्षेत्रात समावेश असेल (ते धोरण आयोगाचे उपाध्यक्ष नेतृत्वाखाली होईल).
4. संबंधित काम क्षेत्राच्या माहितीसह तज्ज्ञ आणि कार्यशील लोक पंतप्रधानांना खास निमंत्रण म्हणून नामांकित करतील.
5. पूर्ण-वेळच्या संस्थात्मक संरचनेत खालील गोष्टी असतील.

- 1 उपमुख्यमंत्री: पंतप्रधानांनी नेमलेले.
 - 2 सदस्य: पूर्ण वेळ
 - 3 सदस्य अर्धवेळ जास्तीत जास्त वळण दोन पदसिद्ध सदस्य, अग्रणी विद्यापीठ संशोधन संस्था आणि संबंधित संस्था अर्धवेळ सदस्य आधारित जाईल.
 - 4 माजी माजी अधिकारी: केंद्रीय मंत्रिमंडळातील अधिकतम चार सदस्यांना पंतप्रधानांनी नामांकन केले जाईल. जर वळण आधार प्राधान्य दिले असेल तर ही नियुक्ती विशिष्ट टर्मसाठी असेल.
 - 5 मुख्य कार्यकारी अधिकारी: भारत सरकारचे सचिव पातळीवरील अधिकारी निश्चित कालावधीसाठी पंतप्रधानांद्वारे नियुक्त केले जातील.
- (एफ) सचिवालय आवश्यकता त्यानुसार

सदस्य

- ❖ अध्यक्ष: पंतप्रधान नरेंद्र मोदी
- ❖ मुख्य कार्यकारी अधिकारी: श्री अमिताभ कांत
- ❖ उपाध्यक्ष: डॉ. राजीव कुमार
- ❖ पदसिद्ध: राजनाथ सिंह, अरुण जेटली, सुरेश प्रभू, राधा मोहन सिंग
- ❖ विशेष आमंत्रित: नितीन गडकरी, थावरचंद गेहलोत, स्मृती इराणी
- ❖ पूर्णवेळ सदस्य: बिबेक देबरॉय(अर्थतज्ञ), विजय कुमार सौरस्वत, रमेश चंद(शेतीतज्ञ)
- ❖ नियामक परिषद: सर्व राज्यांचे मुख्यमंत्री आणि केंद्रशासित प्रदेशांचे गवर्नर

उदाहरण

नवसंचार समाचार उत्तरप्रदेश

नीति आयोग- शेतकऱ्यांच्या उत्पन्नाची दुप्पट दखल घ्या - 5 वर्षे :-

भोपाळ (आनंद मोहन गुप्ता) ---- मुख्यमंत्री शिवराजसिंह चौहान यांनी आज नवी दिल्लीतील पॉलिसी कमिशनच्या गव्हर्निंग कौन्सिलच्या बैठकीत शेतकऱ्यांच्या उत्पन्नाची दुप्पट वाढ करण्यासाठी रोड मॅप सादर केला. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या अध्यक्षतेखाली बैठक झाली. बैठकीत विविध राज्यमुख्यमंत्री उपस्थित होते. मुख्यमंत्री श्री. शिवराजसिंह चौहान यांनी माहिती दिली की, पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी 18 फेब्रुवारी 2016 रोजी मध्य प्रदेशातील शेतकऱ्यांच्या उत्पन्नाची दुप्पट दखल देण्यासंदर्भात पुढील सर्व वर्षात शेरपूर जिल्हा सिहोरच्या कार्यक्रमात दुजोरा दिला. एप्रिलच्या पहिल्या सहामाहीत देशातील शेतकऱ्यांच्या उत्पन्नाची दुप्पट वाढ करण्यासाठी मध्यप्रदेशने रस्ता नकाशा तयार केला आहे. मुख्यमंत्री श्री चौहान यांनी सादरीकरणास सांगितले की मध्य प्रदेशमध्ये मुख्यत्वे रस्ते नकाशा अंतर्गत 5 खांबांचा आधारस्तंभ म्हणून काम चालू आहे. या स्तंभ, इतर उत्पादकता आणि उत्पादन, तृतीय कृषी विविधता चौथ्या कृषी क्षेत्रात कृषी उत्पादने व अन्न प्रक्रिया आणि पाचव्या आपत्ती व्यवस्थापन चांगले मूल्य प्रदान करण्यासाठी कृषी खर्च आधार पहिल्या घट. ध्येये साध्य करण्यासाठी राज्यात गहन मॉनिटरिंग केले जाते. 5 वर्षातील शेतकऱ्यांच्या उत्पन्नाची दुप्पटता पूर्ण करण्यासाठी 5 सदस्यीय अत्याधुनिक कार्यदल तयार करण्यात आला आहे. कृषीमंत्री यांच्या अध्यक्षतेखालील 51 प्रगतीशील शेतकऱ्यांची कृषी सल्लागार समितीची स्थापना करण्यात आली आहे. या सर्व उपक्रमांना सार्वजनिक सहभागासाठी नकाशावर विशेष जोर देण्यात आला आहे. याव्यतिरिक्त, राज्यात सूक्ष्म सिंचन मिशन व कृषी वनीकरण मिशनची स्थापना करण्यात आली आहे.

THANKS.

FOR

WATCHING

MY

POWERPOINT